

Makalenin Geliş Tarihi: 07.04.2016

Kabul Tarihi: 03.05.2016

ALMAN BÜYÜKELÇİLERİNİN GÖZÜYLE TÜRK-ALMAN İLİŞKİLERİ (1900-1938)

TURKISH - GERMAN RELATIONS BETWEEN THE YEARS 1900- 1938 WITH THE VIEW OF ANKARA'S GERMAN AMBASSADORS

Arş. Gör. Erkan DAĞLI*

ÖZ

Ankara'da 1924-1938 arasında üç Alman Büyükelçi görev yapmıştır. Bunlardan birincisi Büyükelçi Rudolf Nadolny'dir. Nadolny 1924-1933 yılları arasında Ankara'da bulunmuş ve Türk Alman ilişkilerinin canlandırılmasında önemli rol üstlenmiştir.

Nadolny'den sonra Ankara'nın ikinci Alman Büyükelçisi, 1933-1935 arası dönemde görev yapan ve memuriyetinin son dönemlerini yaşayan Frederic von Rosenberg olmuştur. Rosenberg'in ardından Ankara'nın üçüncü Alman Büyükelçisine Freidrich von Keller getirilmiştir. Keller ise 1935-1938 arasında görevde kalmış ve Rosenberg gibi görevinin son demlerini geçirmiştir.

Hitler'in Almanya'da 1933 yılında ipleri tamamen eline alması sonucunda, Türk Alman ilişkilerinde de önemli değişimler meydana gelmiştir. Bu değişimlerin en önemlisi, emekliliği yaklaşmış olan Rosenberg ve Keller gibi pekte aktif olmayan elçileri Ankara'ya yollayarak Türk Alman ilişkilerini sekteye uğratmasıdır.

Çalışmada 1933-1938 yılları arasında Ankara'da görev yapmış olan Alman Büyükelçileri Rosenberg ve Keller'in gözüyle Türk-Alman ilişkileri ve Türkiye'nin içerisinde bulunduğu durum değerlendirilmeye çalışılmıştır. Bu değerlendirme yapılırken özellikle Almanya Dışişleri Bakanlığı arşivinden yararlanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Almanya, Büyükelçi, Rosenberg, Keller.

* Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Öğretim Elemanı,
erkan.dagli@atauni.edu.tr

ABSTRACT

The goal of this study is to evaluate Turkish - German relations with the view of two German ambassadors who served between 1933-1938 in Ankara. While this evaluation is being done, especially we benefit from the German Foreign Ministry archives.

Three German Ambassadors have served in Ankara between 1923-1938 years. The first of these is the German Ambassador Rudolf Nadolny. Nadolny has been as an ambassador for a long time in Ankara in 1934-1933 and has had important roles to revive again the relations of Ankara with Germany. He has caused Turkey enter in every subject to Germany's axis, since he has stayed in Ankara long time. You can reach the Subject of Nadolny from the book ' ' Turkish-German relations' ' of Cemil Koçak.

After Nadolny, the second German Ambassador of Ankara has been Frederic von Rosenberg. Rosenberg has been as an ambassador in Ankara between the years 1933-1935. Due to health problems and age limit, Rosenberg has not done his duty as it should and left as retired from Turkey. After Rosenberg, the third German Ambassador of Ankara has been Friedrich von Keller. The Keller has remained in his office between the years 1935-1938 and has spent the last period of his retirement like Rosenberg.

As a result of Hitler's take the governance in Germany in 1933, there has been important developments and changes in Turkish-German relations. One of these changes is to hamper the Turkish-German relations by sending ambassadors like Rosenberg whose retirement is approaching and Keller who is not very active.

Keywords: Turkey, Germany, Ambassador, Rosenberg, Keller.

GİRİŞ

Türk-Alman ilişkilerinin geçmişi çok eskilere dayanmaktadır. XII. yüzyıldaki ikinci Haçlı seferi sırasında, Kutsal Roma Germen İmparatoru I. Friedrich Barbarossa, ordusunun başında Selçuklu Başkenti Konya'ya kadar gelmiştir. Türkler ile Almanların ilk teması haçlı seferleriyle yaşanmış fakat bu temas politik seviyeye ulaşmamıştır. Alman ordularının Anadolu'ya gelmelerinden sonra Alman tarihçilerin "*Küçük Asya*" (Klein Asien) dedikleri Anadolu'ya ilgileri artmış ve Anadolu üzerine araştırma yapmışlardır.¹

Osmanlı devleti döneminde ise Türk Alman ilişkileri politik düzeyde olmuştur. Osmanlıların Avrupa'da en yaygın ve en güçlü olduğu XVI. ve XVII. yüzyıllarda her iki ülke arasında sınır olmamakla birlikte, Avrupa'nın Osmanlılara karşı birlikte hareket etmelerine karşın Almanlar barışçıl politika sergilemeye çalışmışlardır.²

Almanlar ile Osmanlılar arasındaki resmi ilişkiler 1 Şubat 1870'de imzalanan Askeri İttifak Antlaşması ile başlamıştır. Yapılan bu ittifak 1914'de ilişkileri doruk noktasına ulaştırmış ve I. Cihan Harbi'ne müttefik olarak girmemize neden olmuştur.³

Almanya ve Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'nı kaybetmesi ilişkilere farklı bir boyut kazandırmıştır. Osmanlı Devleti 30 Ekim 1918'de imzaladığı Mondros Mütarekesi'nin 23. Maddesi gereğince Almanya ile her türlü ilişkisi kesilmiştir. Almanya'nın ise 28 Haziran 1919'da imzaladığı Versay Barış Antlaşması'nın 22. Maddesi ile Osmanlı'yla ilişkisi engellenmiştir. Böylece savaş öncesi kuvvetlenen ilişkiler savaş neticesinde antlaşmalar gereğince son bulmuştur.⁴

I. Dünya Savaşı'ndan sonra İmparatorluk Almanya'sı yıkılmış ve yerine aydınlar tarafından 11 Ağustos 1919'da Weimar şehrinde Weimar Cumhuriyeti kurulmuştur.⁵ Türkiye'de ise Osmanlı İmparatorluğu yıkılmış ve 23 Nisan 1920'de Ankara'da TBMM açılmıştır. Savaş sonrasında iki ülkenin de kaderi aynı olmuştur.

Weimar Cumhuriyeti ile TBMM arasında resmi ilişkiler ise Türk-Alman Dostluk Antlaşması'nın 3 Mart 1924'de Ankara'da imzalanmasıyla başlamıştır.⁶ Bu antlaşma ile yaklaşık altı yıldır kesik olan ilişkiler yeniden kurulmuştur. Dostluk Antlaşması'yla

¹ Runciman Steven, **Haçlı Seferleri Tarihi**, Çev. Fikret İşıltan, Ankara, 1998, s. 72; Ayrıca Bakınız: Mehmet Altay Köymen, **Selçuklu Devri Türk Tarihi**, Ankara, 2004.

² İbrahim Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, Ankara, 1988, s. 372.

³ Veli Yılmaz, **I. Dünya Harbi'nde Türk Alman İttifakı ve Heyetleri**, İstanbul, 1993, s. 113.

⁴ Cemil Koçak, **Türk-Alman İlişkileri (1923-1939)**, Ankara, 1991, s. 1.

⁵ Reiner Marcowitz, **Die Weimar Republik 1929-1933**, Berlin, 2010, s. 18-19.

⁶ **Hâkimiyet-i Milliye**, 4 Mart 1924, s. 2; İsmail Soysal, **Türkiye'nin Siyasal Antlaşmaları**, I, Ankara, 2000, s. 254.

sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasal alanlarda gelişme görülmüştür. Söz konusu ilişkilerin geliştiği bir dönemde Türk-Alman ilişkileri, Nasyonal Sosyalist Partisi'nin iktidara gelmesiyle farklı bir boyut kazanmıştır. Adolf Hitler önderliğindeki hükümetin yayılmacı bir politika izlemesi ile ilişkiler zayıflamıştır. Bu süreç sonunda Türkiye, 1933'den itibaren Almanya'dan uzaklaşarak, İngiltere ve Fransa ile ilişkilere ağırlık verilmiştir.⁷ Çalışmanın özünü ise 1933-1938 yılları arasında yani Hitler Almanya'sının iki Alman Büyükelçisi'nin Türkiye'deki faaliyetleri oluşturmuştur.

Frederic von Rosenberg'in Hayatı ve Faaliyetleri

Frederic von Rosenberg, 26 Aralık 1874'de Berlin'de doğmuştur. Rosenberg'in babası Prusyalı bir Tümgeneral olan Johann von Rosenberg'dir. Rosenberg eğitim hayatına Königsberg'in Preussen kasabasında başlamış ve liseyi Preussen'de bitirmiştir. Yükseköğrenimine hukuk alanında 1894 yılında başlamış ve hukuk eğitimini tamamlamak için Bonn ve Berlin gibi şehirlerde 1897 yılına kadar bulunmuştur. Almanya'nın Jena şehrinde 2 Ağustos 1897'de İrtifak Hakları (Kamu Hukuku) üzerine doktora tezini yazan Rosenberg, staj eğitimine Prusya'nın çeşitli bölge mahkemelerinde başlamış ve daha sonra Berlin'deki Eyalet Mahkemesinde stajını 25 Mart 1903'te tamamlamıştır. Hâkim adaylığı sınavlarından iyi derecede not alarak hakimlik unvanını kazanmıştır.⁸

Rosenberg memuriyet hayatına 17 Nisan 1903'de Alman konsoloslğunun dış hizmetlerinde stajyer memur olarak başlamıştır. 1910 senesinde hukuk bölümü işlerinden ayrılarak, siyaset alanında yoğunlaşmıştır. Dışişleri Bakanlığı tarafından Arnavutluk, Bulgaristan, Yunanistan ve Osmanlı Devletini de içine alan Doğu Bloğu siyaseti alanında görevlendirilmiştir. Rosenberg dokuz yıl boyunca yapmış olduğu hizmetlerinin karşılığı olarak 7 Aralık 1912'de meclis üyeliğiyle divan başkanlığına seçilmiş ve böylece Dışişleri Bakanlığı'nda en üst mevkilerden birine yükselmiştir. Ülkesi adına Brest-Litovsk'da görüşmelerine katılmış ve başarılarında dolayı 8 Aralık 1917'de Başbakan tarafından olağanüstü elçi unvanıyla takdir edilmiştir.⁹

⁷ Ernst E. Hirsch, **Anılarım Kayzer Dönemi Wiermar Cumhuriyeti Atatürk Dönemi**, Çev. Fatma Suphi, Ankara, 2008, s. 51-55..

⁸ Ferdinand Schöningh, **Biographisches Handbuchdes Deutschen Auswartigen Dienstes 1871-1945**, Wien-Zürich, 2008, s. 726.

⁹ **Akten zur Deustchen Auswartigen Politik**, Band. 2, Num. 012596. (Alman Dışişleri Bakanlığı Arşiv Belgeleri) Bundan sonra ADAP olarak gösterilecektir.

Rosenberg 2 Şubat 1921'de Kopenhag'a Alman Büyükelçi olarak atanmıştır. Kopenhag'daki başarılı çalışmaları neticesinde Başbakan Wilhelm Cuno Hükümeti'nin Bakanlar kabinesi tarafından yapılan seçimle 22 Kasım 1922-1923 tarihleri arasında Almanya'nın Dışişleri Bakanlığı görevine getirilmiştir.¹⁰

Rosenberg, 30 Mayıs 1924'de Almanya'nın Stockholm Büyükelçisi olarak Stockholm'a tayin edilmiştir. İsveç'teki büyükelçilik görevinden 28 Ekim 1933'te sağlık sorunları sebebiyle ayrılmak zorunda kalmıştır.¹¹

Rosenberg memuriyetinin ilk yıllarında tanıştığı ve sıkı ilişkiler kurduğu Dışişleri Bakanı Neurath vesilesiyle, 1 Aralık 1933'te Nadolny'den boşalan Ankara Büyükelçiliğine atanmıştır.¹² Yeni elçi 59 yaşında Ankara'nın ikinci Alman Büyükelçisi olmuştur. Yaşlı büyükelçi ağır kalp rahatsızlığı olmasına rağmen bu görevde bir buçuk yıl kadar devam etmiştir. Yorgun ve yaşlı bedeni artık onun bu görevi yapmasına engel olunca 9 Haziran 1935'te Ankara'daki büyükelçilik görevinden ayrılmak zorunda kalmıştır. Kendi isteği ile 24 Temmuz 1935'te aktif memuriyet hayatına son vererek emekliye ayrılmıştır. Sağlık sorunlarıyla karşılaşmış ve Fürstzell'de 30 Temmuz 1937'de kalp krizinden dolayı 63 yaşında vefat etmiştir.¹³

Rosenberg'in Türkiye'ye Gelişi ve Büyükelçiliği:

Nadolny'den sonra Almanya'nın Ankara Büyükelçiliği'nin uzun süre boş kalması Türk Hükümeti'nin gözünden kaçmamış ve durum hakkında Berlin'e rapor yollanmıştır. Bunun üzerine Almanya, 7 Ekim 1933'te Frederic von Rosenberg'i Ankara'ya Büyükelçi olarak atamıştır.¹⁴

Rosenberg 11 Aralık 1933'te Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras'ın da katıldığı bir törenle Çankaya'da Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Paşa'ya güven mektubu ile birlikte Almanya Cumhurbaşkanı Hindenburg'un imzalanmış bir fotoğrafını takdim etmiştir.¹⁵

Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Paşa o günlerde Almanya'ya dönmekte olan Berlin Büyükelçisi Kemaleddin Sami Paşa vasıtaıyla Cumhuriyetin Onuncu Yıldönümü

¹⁰ ADAP, von Rosenberg, Band. 2, Num. 012596.

¹¹ Schöningh, **Biographisches Handbuchdes Deutschen Auswartigen Dienstes 1871-1945**, s. 727.

¹² ADAP, von Rosenberg, Band. 2, Num. 012596.

¹³ Winfried Becker, **Frederic von Rosenberg Korrespondenzen und Akten des Deutschen Diplomaten und Aussenministers 1913-1937**, München, Oldenburg 2011, s. 9.

¹⁴ ADAP, von Rosenberg, Band. 3, R. R.28590.

¹⁵ **Hâkimiyet-i Milliye**, 12 Aralık 1933, s. 3.

dolayısıyla gerek şahsı gerekse Alman milleti tarafından samimi ilgi ve tebriklerine teşekkür mektubu ile birlikte imzalı bir fotoğrafını göndererek mukabele etmiştir. Kemaleddin Sami Paşa 21 Şubat 1934'te Cumhurbaşkanı von Hindenburg'u Berlin'deki sarayında ziyaret ederek Cumhurbaşkanı'nın mektubunu ve imzalı fotoğrafını Hindenburg'a sunmuştur.¹⁶

Rosenberg, 7 Haziran 1935'te Ankara'dan ayrılmadan bir gün evvel, 6 Haziranda Cumhurbaşkanı Atatürk ile son bir kez görüşme yapmıştır. Büyükelçi aynı gün kaleme aldığı raporunda, önde gelen Türk yöneticilerinin Almanya için sıcak dostluk duyguları içeren konuşmalar yaptıklarını, fakat bunun bir ölçü sayılmayacağını, doğu kültüründe bu tarz ayrılıkların geleneksel ayrılış törenlerine her zaman benzediğini yazmaktadır. Rosenberg Türkiye'de görev yaptığı süre içinde gözlemlerine dayanarak, Atatürk ile İnönü'nün "*Yeni Almanya*"ya ve lideri Hitler'e gerçekten sempati duyduklarını, bunun nezaketten öte bir samimiyet olduğunu ifade etmektedir. Başbakan İsmet İnönü'nün, Almanya ile ilgili haberleri her gün takip ettiğini belirten Rosenberg, gerçekten de Cumhurbaşkanı ile Başvekil'in düşüncelerinin hükümetin ve kamuoyunun düşüncelerini yansıttığını rapor etmiştir.¹⁷ Rosenberg'in yaş haddi ve sağlık sorunları yüzünden 1935'te emekliliği dolmuş ve bu nedenle de Türkiye'den ayrılmak zorunda kalmıştır. Almanya'nın Ankara Büyükelçiliği, aradan yaklaşık bir buçuk yıl geçtikten sonra yeniden boş kalmıştır.¹⁸

Rosenberg'in Türkiye Hakkındaki Görüşleri:

Rosenberg Türkiye'de görev yaptığı bir buçuk yıl içinde gözlemlerini kaleme almıştır. Bu çerçevede özellikle İstanbul'un hala eski güzelliğini ve ihtişamını koruduğunu, Türk Hükümeti elinde daha da güzelleştirildiğini ifade etmiştir. Kendisinden önceki büyükelçi Nadolny gibi hala İstanbul gibi her şeyiyle mükemmel bir şehrin başkentlikten arındırılıp, yerine Ankara'nın Başkent ilan edilmesine anlam veremediğini yazmıştır. Rosenberg, güven mektubunu sunmak ve görev yeri olan Ankara'ya gitmek için İstanbul'dan ayrılmıştır. İstanbul'dan tren yoluyla Ankara'ya yolculuk yapan büyükelçi, yol boyunca gördüklerinden ötürü, Anadolu'nun hala çok kırsal olduğunu ve İstanbul ile Anadolu arasındaki farkın çok büyük olduğunu belirtmiştir. 1933'ün Aralık ayı içinde Ankara'da olan Rosenberg raporlarında Ankara'nın gelişmekte olan bir şehir

¹⁶ **Hâkimiyet-i Milliye**, 23 Şubat 1934, s. 1-2.

¹⁷ **ADAP**, von Rosenberg, Band. 4, R. 012592.

¹⁸ **ADAP**, von Rosenberg, Band. 3, R. 28590.

olduğunu ve bu konuda daha önceden öğrendiği bilgilerden ziyade yaşanabilir bir başkent olma yolunda önemli gelişmeler olduğunu yazmıştır. Türk Hükümeti'nin kısa sürede önemli başarılar imza attığını belirterek yapılan başarıların önemine dikkat çekmiştir.¹⁹Ankara'da mevcut olan bataklıkların artık kalmadığını, modern şehir olma yönünde Türk Hükümeti'nin önemli çalışmalar yaptığını yazan Rosenberg, ancak hala yapılması gereken çok işler olduğunu da ifade etmiştir.

Rosenberg raporlarınca ayrıca Türkiye'nin ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda yapmış olduğu inkılaplar sayesinde modernleşme yolunda büyük adımlar attığını, bunu da Atatürk ve yakın arkadaşlarının başardığını belirtmiştir. Türkiye'nin bu denli gelişmesinde Almanya'nın etkin şekilde rol oynamasının gurur verici olduğunu ifade etmiştir. Türkiye'de yapılan yenilik adımlarının altında Almanların imzasının olmasından dolayı mutlu olduğunu ve kendisinin de her alanda Türkiye'ye destek olacağını yazmıştır.²⁰

Rosenberg, eşine Ankara'dan yolladığı mektubunda ise; Türkiye'nin özellikle de İstanbul'un tarihsel ve kültürel olarak çok zengin olduğunu, ayrıca deniz kenarında ki yalıların ve Osmanlıdan kalma sarayların şahane olduklarını yazmıştır. Ankara'nın ise gelişmekte olan bir kasaba olduğunu ifade ederek, burada yaşamın kolay olmadığını fakat alışmakta zorluk çekmediğini ifade ederek en kısa zamanda eşinin de Türkiye'ye gelmesini istemiştir.

Yukarıdaki ifadelerden de anlaşılacağı üzere Rosenberg'e göre çalışmalar önemli olmakla birlikte Türkiye'nin hala gelişmeye ve kalkınmaya ihtiyacı vardır. Bu yüzden Nadolny'e kıyasla, Türkiye hakkında özellikle de Ankara hakkında daha olumlu düşünceler içinde olmuştur. Çünkü Nadolny Ankara'ya geldiğinde çok büyük hayal kırıklığına uğramıştı. Buna sebep olarak da Ankara'nın bir köyden farkının olmamasıdır. O zamanın şartlarında Ankara'da tek odalı bir otel dahi yoktu, her yer bataklık ile çamurlu yollardan ibaretti ve kerpiçten evlerin olması gibi daha bir sürü nedenden dolayı olumsuzluklar yaşamıştı. Dolayısıyla Rosenberg Nadolny'e göre daha şanslıydı. Çünkü Türk Hükümeti Ankara'nın gelişmesi ve imarlaşması için yoğun çalışmalar içine girmiş ve Ankara'yı daha yaşanabilir hale getirmek için bayındırlık hizmetlerine ağırlık vermişti.

Yabancı devlet adamları yani diplomatlar, elçiler ya da büyükelçiler görev aldıkları ülkelerde kendi ülkelerinin çıkarlarını korumakla mükelleflerdir. Görev

¹⁹ ADAP, von Rosenberg, Band. 4, R. 012591.

²⁰ ADAP, von Rosenberg, Band. 4, R. 012593.

yaptıkları ülkelerde olup bitenleri en ince ayrıntısına kadar rapor tutarak ülkelere bildirirler. Ankara'nın ikinci Alman Büyükelçisi Rosenberg'de Türkiye'de olup biten her şeyi tek tek rapor ederek ülkesine yollamış ve ülkesinin çıkarlarını korumak için gerekli çalışmaları yapmıştır.

Yine 4 Kasım 1934'te Dışişleri Bakanlığına yazdığı raporunda, 29 Ekim'de Türkiye Cumhuriyetinin 11. Kuruluş Yılı Dönümü kutlamaları hakkında bilgi sunmuştur. Rapora göre; Cumhurbaşkanı tebriklerini sunmaları için öğleyin Büyük Millet Meclisi binasında kabine üyelerini, diplomatik misyonerleri, Balkan Toplantısı için Ankara'da toplanan Balkanlar Birliği'nin Temsilcilerini kabul etmiştir. Raporda da anlaşılacağı üzere, kutlamalara birçok yabancı ülkenin temsilcisi katılarak Türkiye Cumhuriyetine verdikleri önemi göstermiştir.²¹

Rosenberg, 22 Mart 1934 tarihli raporunda politika konularına değinmiştir. Bilhassa Başbakan İsmet Paşa'nın Türk inkılabının anlamı ve amacı üzerine halkevinde yapmış olduğu konuşma hakkında bilgi vermişlerdir. Rapora göre İsmet Paşa; Türk inkılabını iki cephede birden sürdürülen bir savaş olarak tanımlayarak, Türk halkının sadece dış düşmanın istilasına karşı değil, daha çok, eski Osmanlı saltanatının çürük sistemine karşı mücadele etmek durumunda kaldığını belirtmiştir.²²

Rosenberg, 4 Aralık 1934'de yine Alman Dışişleri Bakanlığına gönderdiği raporunda ise, Türk İktisat Vekâletinin dokuz yabancı uzmanı davet etmek istediğini ve bu amaçla Zürih'teki "*Notgemeinschaft Deustcher Wissenschaftler im Ausland*" ile ilişki kurulduğunun olduğunu yazmaktadır. Rapora göre; İktisat Vekâleti Ticaret Dairesi Müdürü bizzat Zürih'e giderek çoğu mülteci olan 35 profesör ve bilim adamıyla görüşmeler yapmıştır. Türkiye'ye davet edilen bilim adamları beş yıllık ekonomik kalkınma projesi kapsamında görev alacaklardır. Türkiye, bu kapsamda Alman uzman Dr. Rahn ile de görüşmeler yapmış ancak kesin anlaşmaya varılamamıştır. Ayrıca ekonomi uzmanı Dr. Porten ise Türkiye'deki görevine devam etmektedir. Ankara Ziraat Yüksekokulu Rektörü Alman Falke, Almanya'dan Prof. Dr. Gustav Gassner'ide Türkiye'ye davet etmiştir. Diğer yandan İstanbul Ticaret Yüksekokulu'nda üç İsviçreli öğretmene görev verilmiştir. İsviçre'den öğretmen çağırılmasının nedeni ise okul müdürünün İsveç'te eğitim görmesine bağlanmaktadır. Dolayısıyla Türk Hükümeti önceliği yalnızca Alman bilim adamlarına vermekte, diğer ülkelerdeki bilim adamlarına

²¹ ADAP, R. 78530.

²² ADAP, R. 78530.

ve hocalara da yönelmektedir. Bu durum ise Türkiye'nin zamanla Alman etkisinden çıkacağı anlamını çıkartmaktadır.²³

Cumhurbaşkanı Atatürk, Türkiye Cumhuriyetinin 11. Kuruluş Yılı Dönümünde yapmış olduğu konuşmasında Türk müziğinin de reform edilmesi gerektiğini vurgulamıştı. Bu konuyla alakalı olarak ta; 2 Mayıs 1935'de Rosenberg'in Alman Dışişleri Bakanlığına yolladığı raporda Türk Hükümeti'nin, Müzisyen Prof. Dr. Paul Hindemith'in izin süresini Mayıs ayı sonuna kadar uzatılmasını talep etmektedir.²⁴ Hindemith'in, bu sayede reform programını tamamlayacağını vurgulamıştır. Raporunda ayrıca; Alman kültür propagandası için önemini altını çizmiştir. Hindemith'in çalışmalarının, Sovyet sanatçıların ziyaretiyle gözden düştüğünü bildirmiştir. Rosenberg konuyla alakalı olarak 8 Mayıs'ta Alman Dışişleri Bakanlığına bir rapor daha yollamıştır. Bu Raporunda ise; Hindemith'in Türkiye'deki başarılı çalışmalarını anlatmış Sovyet misafir sanatçıların Türkiye'ye gelmesiyle Hindemith'in Alman kültürünü yaymakta zorluk çektiğini ve gözden düştüğünü bir kez daha vurgulamıştır. Sovyet misafir sanatçıların kısa sürede müzik konusunda Türkiye'deki yapılanma reformunda öncü olduklarını, onun için Hindemith'in bir müddet daha Türkiye'de Alman kültür propagandası yapması için kalması gerektiğini yazmıştır.²⁵

Raporun önemi ise; Almanya'nın kültürel olarak ta Türkiye'de etkin rol oynadığı görülmüştür. Ayrıca Sovyet Rusya'nın siyasi olaylardan sonra Türkiye'deki kültürel konularla da ilgilendiğini belirtmesidir. Nitekim Nisan ayının sonları ve Mayıs ayının ilk günlerinde Sovyet Kemancı Blinder Ankara ve İstanbul'da çeşitli konserler vermiştir. Blinder'in konserleri her iki şehirde de çok fazla ilgi uyandırmış ve büyük katılım sağlanmıştır. Bu durum Sovyet sanatçıların Türkiye'de etkin rol oynadığını gözler önüne sermektedir.²⁶ Rosenberg, Türkiye'deki Alman nüfuzunu korumak için yaşanan her türlü gelişmeyi ülkesine rapor etmiştir. Almanya, Türkiye'nin zamanla Sovyet etkisi altında kalmasından açıkça çekinmiştir.

Rosenberg, Dâhiliye Vekâleti'nden Türk-Alman ilişkilerini zor durumda bırakacak bir bilgi aldığını raporunda Almanya'ya aktarmıştır. Almanya'da Franz Werfel adında Çek bir yazar "*Musa Dağında 40 Gün*" başlığı altında, Ermeni olaylarını hikâye

²³ ADAP, R. 784880; Ayrıca Bknz. Horst Widmann, **Atatürk'ün Üniversite Reformu**, Çev: Aykut Kazancıgil, İstanbul 1981.

²⁴ **Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)**, F. 30.12. 1.2., Y.45.36.16.

²⁵ **BCA.**, F. 30.12. 1.2., Y. 45.36.16.

²⁶ Çağatay Benhür, **Stalin Dönemi Türk-Rus İlişkileri (1924-1953)**, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, Konya, 2008, s. 596.

eden bir eser yayınlamıştır. Türk yetkililer bu kitabın Almanya’da satışının en kısa zamanda engellenmesi gerektiği Rosenberg’e bildirilmiştir. Rosenberg ise, Almanya Propaganda Bakanı Goebbels’e konuyla alakalı detaylıca rapor yollamıştır. Propaganda Bakanı Goebbels’de, Rosenberg’in raporuna karşılık adı geçen kitabın 3 gün içinde bütün Almanya’da toplatıldığına dair rapor yollamış ve mektubunda ayrıca şu ifadeleri kullanmıştır; *“Türkiye ile dostluğumuza en ufak bir gölge düşmemesine o kadar özenliyiz ki, bu hususta her şeyi yapmaya hazırız”* demiştir.²⁷

Bu ifadelerden de anlaşılacağı üzere Almanya, Türkiye için hassas olan konulara özen göstermeye çalışmıştır. Dikkat edilmesi gereken diğer bir husus Almanya’da bir Propaganda Bakanlığının olmasıdır. Almanya başka ülkelerde kendi politikasını yaymak ve Alman nüfuzunu geliştirmek için, Propaganda Bakanlığı oluşturmuştur.

Türk basın heyeti, Alman Propaganda Bakanı Goebbels tarafından Almanya’ya davet edilmiştir. Türk basın heyeti, 23 Nisan-8 Mayıs 1935 tarihleri arasında Almanya’ya ziyareti gerçekleştirmiştir. Roseneberg’de bu konuyla alakalı hazırlık yapılması gerektiğine dair Goebbels’e rapor yollamıştır. Türk basın heyetinde Milliyet gazetesinden Ahmet Şükrü Esmer, Cumhuriyet gazetesinden Abidin Daver, Vakit gazetesinden Asım Us ve Matbuat Umum Müdürlüğünden Burhan Belge yer almıştır. Ziyaret 23 Nisanda başlamış ve Almanya’nın sırayla Breslau, Dresden, Münih, Koblenz, Berlin ve Hamburg şehirleri ziyaret edilmiştir. Türk basın heyeti, Hitler’in iş kamplarını ziyaret etmiş ve Propaganda Bakanı Goebbels’in konuşmasını dinlemiştir. Daha sonrada 2 Mayıs da Hitler tarafından kabul edilmiştir.²⁸ Yukarıda ifadelerden de anlaşılacağı üzere Başbakan Hitler ve Propaganda Bakanı Goebbels, Türk basın heyetine ziyadesiyle ilgi göstermiştir. Buradaki amaç basının halk üzerindeki etkisini ve önemini bilen Almanların Türk basın heyetini etkileyerek Almanya yanlısı yazılar yazmalarını arzulamışlardır.

Rosenberg ve Türk Dış Politikası:

Almanya Hitler önderliğinde yeni yola girerek dünya barışını tehlikeye atacaktır adımlar atmaya başlamıştır. Nitekim 16 Mart 1935’de Versay Antlaşması’nın yasakladığı zorunlu askerlik hizmetine yeniden başladığını dünya kamuoyuna ilan etmiştir. Almanya’nın Ankara Büyükelçisi Rosenberg, 21 Nisan 1936 tarihli raporunda

²⁷ ADAP, R.78530.

²⁸ Asım Us, *Asım Us’un Hatıra Notları 1930-1950*, Ankara 1996, s. 99-100.

Türkiye'nin bu konuya yaklaşımına değinmiştir. Rosenberg, Türk Hükümeti'nin Almanya'nın Cenevre'de devam eden Silahsızlanma Konferansından çekilmesini üzüntüyle karşılandığını Türk yetkililere bildirmiştir. Fakat Türkiye, Alman ordusunun yeniden kurulmasını hiçbir kötü gözle görmemiştir. Bu konuda olumsuz bir değerlendirme yapmamıştır. Hatta Türkiye genel siyasi duruma göre bu gelişmeden memnurluk duymuştur. Çünkü Türk ordusu Alman savaş sanayisinden ve deneyiminden fazlasıyla yararlanmak istemiştir.²⁹

Bu raporda dikkat çeken nokta ise, Almanya'nın çekilmesi üzerine Cenevre Silahsızlanma Konferansı'nın başarısızlıkla sonuçlanmasıdır. Bunun sonucunda da Milletler Cemiyeti, Avrupa'da barış ve güvenliğin tehlikeye düşmesinden tedirgin olduklarını açıkça ifade etmiştir. Milletler Cemiyeti, Almanya'nın kararını tekrar gözden geçirmesini bir kez daha talep ederken, diğer yandan da, Almanya'nın yeniden silahlanmasından aynı derece endişe duymuştur. Türk Hükümeti ise bunu fırsata çevirmek için Boğazların Lozan Antlaşmasıyla silahtan arındırılmış statüsünü sırada uluslararası politika gündemine taşımak istemiştir. Bununla birlikte Türkiye'de, Milletler Cemiyetinin Almanya'yı kınama politikasına, onun hem antlaşmalara saygı göstermesini hem de Milletler Cemiyetine geri dönmesi için yapılan çağrıya katılma kararı almıştır.³⁰

Cenevre Silahsızlanma Konferansında Türk ve Sovyet heyetleri askeri konularda ortak hareket etme kararı almışlardır. Buna göre Türkiye ve SSCB genel ve tam silahsızlanma ilkesini savunmuşlardır.³¹

Rosenberg, 17 Nisan 1934 tarihli raporunda Tefik Rüştü Bey'in kendisini ziyaret ettiğini ve görüşmede genel olarak Almanya'nın silahsızlanma konusunun görüşüldüğünü yazmıştır. Türkiye Dışişleri Bakanı Tefik Rüştü Aras, Büyükelçi Rosenberg'e Almanya'nın silahsızlanma konusunun dünya barışı için sorun teşkil edip etmeyeceği sorusu üzerine, Rosenberg Almanya'nın kendi güvenliği için her türlü adımı atmaya hakkının olduğunu belirtmiştir. Aras'ın daha sonra, bu konuda hem İngiltere hem de Fransa'nın tepkisinin ne olacağı konusundaki sorusuna ise Büyükelçi bunun Dışişleri Bakanlığınca cevaplanması gerektiğini Aras'a belirtmiştir. Ayrıca Rosenberg Almanya'nın tekrardan silaha sarılmasının savaş için olmadığını daha çok güvenlik amaçlı olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca İngiltere ve Fransa Avrupa'da silah sanayisi alanında çok güçlü olduklarını ve Almanya olarak buna kayıtsız kalınamayacağını

²⁹ ADAP, R. 012595.

³⁰ ADAP, R. 012591.

³¹ Benhür, *Stalin Dönemi Türk-Rus İlişkileri (1924-1953)*, s. 570.

savunmuştur. Tevfik Rüstü Aras eğer Almanya silahlanma kararından vazgeçmez ise, Fransa ve İngiltere'nin de tekrardan silaha sarılacağını ve buda dünya barışı için atılan adımların boşa çıkacağını söylemiştir. Rosenberg, raporunda Tevfik Rüstü Bey'in, Almanya'nın dileğini çok anlaşılabilir ve çok ümit verici bulduğunu, askeri politik ayrımcılığın Avrupa'nın kalbinde bir son olması gerektiğini ifade etmiştir.³²

Dünyada yeni gelişmeler yaşanmaya başlamış ve kutuplaşmalar meydana gelmiştir. Bunun için Balkan Paktının kurulmasına yönelik çalışmalar 1930'lu yılların başında yoğunlaşmış ve Türkiye'nin de aktif rol almasıyla 1933 yılında önemli noktaya gelmiştir. Türkiye, Yunanistan Yugoslavya ve Romanya'dan oluşan Balkan Paktı; Türkiye açısından, Balkanlar üzerinden gelebilecek herhangi dış kaynaklı saldırılara karşı, özellikle de İtalya'nın saldırısına karşı önemli bir güvenlik duvarı oluşturacağı düşüncesini ortaya çıkarmıştır. Balkan Antantı 9 Şubat 1934'de Balkan Devletleri arasında imzalanmıştır.³³

Almanya'nın Ankara elçiliğindeki görevli Fabricius, daha Balkan Paktı imzalanmadan birkaç ay önce bir rapor kaleme almıştır. Raporda; Almanya'nın Türkiye'nin Balkanlar'da etkin rol oynayarak, Balkan Devletleri'nin siyasi ve az da olsa askeri işbirliğini sağlamaya yönelik olan çalışmalarını desteklemediğini Balkan Paktının kurulmasını hiçbir şekilde arzu etmediğini ve bunun gerçekleşmemesi için gerekli çalışmaların yapılacağını yazmıştır. Çünkü Almanya iktisadi ve siyasi nüfuz kurmak istediği Balkanlar'ın bir pakla güçlü olmasını istememekteydi.³⁴

Nitekim Almanya, Balkan Paktı'na karşı olduğunun ilk resmi göstergesini Dışişleri Bakanı Neurath'ın Ankara'yı 1934 yılının ilkbaharında ziyaretini ertelemesi ile göstermiştir. Hatta 30 Ekim'de bu ziyaretin ilkbahar aylarında yapılacağı Türk ve Alman basınında yer almasına rağmen ziyaret gerçekleşmemiştir. Almanya, Balkan Paktı'nı kendisine karşı yapılmış bir hareket olarak kabul etmiş ve antlaşmaya karşı olumsuz tutumunu bu yolla adeta bir protesto mahiyetinde göstermiştir. Çünkü Neurath'ın 7 Mart 1934'de Rosenberg'e yolladığı raporunda; 1934 yılının ilkbaharında Ankara'da toplanacak olan Balkan Devletleri Dışişleri Bakanlarının toplantısı nedeniyle, söz konusu ülke temsilcileriyle görüşmek istemediğini ve bu yüzden Türk Hükümetine gerekçeli uygun bir açıklama yapılması gerektiğini yazmıştır.³⁵

³² ADAP, R. 78488.

³³ Fahir Armaoğlu, **XX. yy. Siyasi Tarihi (1789-1960)**, Ankara, 1973, s. 319.

³⁴ ADAP, R. 78492.

³⁵ ADAP, R. 78492.

Almanya Türkiye'nin oluşumunda etkin rol oynadığı Balkan Paketi'nin 9 Şubat 1934'de kuruluşuna karşı takındığı olumsuz tavır ve bu tavrın Alman Dışişleri Bakanı Neurath'ın ziyaretini bu gerekçe ile ertelemiş olmasına, Türk Hükümeti sert bir şekilde tepki vermiş ve iki ülke arasında diplomatik olarak gerginlik yaşanmasına neden olmuştur.³⁶

Bu sırada Almanya'nın izlemiş olduğu iç ve dış politikaya ilişkin Türk basınında haberler çıkmıştır. Falih Rıfkı Atay'ın kaleme aldığı "*Zamanımız*" başlıklı yazısında; Almanya'nın yapmış olduğu dış politikanın kendi güvenliği için gerek olduğunu özellikle yeniden zorunlu askerlik hizmetini uygulamasını olumlu bir adım olarak göstermektedir.³⁷ Burhan Bey'in kaleme aldığı "*Almanya ve Avrupa*" başlıklı yazıda ise, Almanya'nın Versay zincirlerini bir bir kırdığını ve Avrupa siyasetinde hak ettiği yeri almak istediğini yazmaktadır.³⁸ Vakit gazetesinde ise yine "*Almanya'nın Silahsızlanma Meselesi*" hakkında detaylıca haber yapılmış ve Almanya'nın bu yolda attığı adımların haklı olduğu yazılmıştır. Türk basınında da bu tarz Almanya yanlısı haberlerin çıkması, Almanya'ya karşı olumlu bakış açısını göstermektedir.³⁹ Aslında bu olumlu havanın da en büyük nedeni Almanya'nın Milli Mücadelen sonra Türkiye'nin yanında madden ve manen yer alması ve dostane ilişkiler içinde olmasından kaynaklanmaktadır.

Rosenberg, 5 Ekim 1934 tarihli raporunda Dışişleri Bakanı Neurath'ın Ankara ziyaretinin ertelenmesi üzerine ziyaretin en kısa zamanda gerçekleşmesi gerektiğini ifade etmiştir. Rosenberg'e göre, Balkan toplantısının Türkiye ayağı Ocak ayında gerçekleşecektir ve bu ziyaretin Ocak ayından önce Kasım ya da Aralık aylarında uygun olacağını belirtmiştir. Büyükelçi raporunda, ertelenen ziyaretin Türkiye ile olan ilişkilere zarar verdiğini yazmıştır. Rosenberg, Dışişleri Bakanı Aras'ın ve Türkiye'nin ruh halinin Almanya'ya karşı tekrardan onarılması için etkili bir yol olduğunu savunmaktadır. Çünkü İsveç Kraliyet çiftinin üst düzey ziyareti, ulusların meclisinde tamamen eşdeğerli olabilme duygusunun sağlanması hususunda Türklerin ne kadar hassas olduklarını bir kez daha göstermiştir. Türklerin bu tarz ziyaretlere büyük önem verdiğini onun için yapılacak yeni ziyaretin Almanya Dışişleri Bakanı Neurath'ın yapmasının çok etkili olacağını altını çizmektedir. Ayrıca raporda, Rusya'nın Türkleri Almanlara karşı kışkırttığını ve Türkiye'nin Rusya etkisinde kaldığını ifade etmiş, bu ziyaretle hem Rusların kışkırtmaları

³⁶ Feridun C. Erkin, *Dışişlerinde 34 Yıl Anılar-Yorumlar*, II, Ankara, 1890, s. 5.

³⁷ "Zamanımız", *Hâkimiyet-i Milliye*, 26 Şubat 1934, s. 2.

³⁸ "Almanya ve Avrupa", *Hâkimiyet-i Milliye*, 6 Şubat 1934, s. 3.

³⁹ "Almanya'nın Silahsızlanma Meselesi", *Vakit*, 30 Şubat 1934, s. 1.

engellenecek hem de oluşan buzların eriyeceğini savunmuştur. Rosenberg raporunda, Dışişleri Bakanı Neurath'ın Türkiye'ye gelirken, Cumhurbaşkanı ve Başbakanına güzel bir hediye sunulmasının Türkleri mutlu edeceğini de belirtmiştir. Ayrıca Dışişleri Bakanı Aras'a da bir hediye takdim edilmesinin çok yerinde olacağını, çünkü Aras'ın duygusal bir yapıya sahip olduğunu ve Neurath'a karşı önceki kırgınlığının ortadan kalkacağını savunmuştur. Hediye olarak, Türk halkıyla ilişkili orijinal bir olabileceğini ya da modern Alman teknikli, daha önce birkaç kez hediye edilen radyo veya araba gibi yüksek kaliteli hediyelerin de etkili olacağını önemine vurgu yapmıştır.⁴⁰

Rosenberg'in, raporunda da anlaşılacağı üzere Dışişleri Bakanı Neurath'ın ilk ziyaretinin ertelenmesi Türk Hükümetini huzursuz ve mutsuz ettiğini göstermektedir. Nazi dönemi Alman politika anlayışı iki ülke arasında kurulan güzel ilişkilere ne yazık ki zarar vermeye başlamıştır. Ayrıca raporda dikkat edilmesi gereken nokta ise, Rusya'nın Türkiye'yi Almanya'ya karşı kışkırttığı ifadesidir. Buradan da anlaşılacağı üzere Türkiye eskisi kadar Almanya'ya güvenmemekte ve Nazi Almanya'sına karşı diğer devletlerle yakınlaşma politikası içine girmeye çalışmıştır.

Büyükelçi Freidrich Von Keller'in Hayatı

Freidrich von Keller, 7 Kasım 1873'de Münih'in Tutzing kasabasında dünyaya gelmiştir. Keller eğitim hayatına doğum yeri olan Tutzing'de başlamıştır. Liseyi ise 1888 yılında Ausburg'da okuyan Keller, Münih ve Würzburg'ta lise öğrenimini 30 Eylül 1892'de tamamlamıştır. Keller, üniversite hayatına 1892 yılında hukuk alanında Würzburg Üniversitesinde daha sonra ise Münih ile Berlin şehirlerinde okuyarak 18 Temmuz 1895'te hukuk bölümünden iyi derecede mezun olmuştur. Girmiş olduğu hukuk sınavlarında başarılı olması neticesiyle 1896 yılında hukuk alanında doktor unvanını almıştır. Keller hukuk eğitimini bitirdikten sonra, iki yıl mecburi olan staj eğitimine Berlin Adliye Mahkemesinde başlamış ve stajını tamamlamıştır. Keller, iyi derecede İngilizce ve Fransızca dillerine hâkimdir.⁴¹

Keller, memuriyet hayatına 30 Eylül 1899'da Dışişleri Bakanlığı bünyesinde stajyer memur olarak konsolosluk biriminde başlamış ve bir yıl sonra ise, Mayıs 1900'da Dışişleri Bakanlığının personel ve idare dairesinde görevine devam etmiştir. Hukuk eğitimini başarıyla bitirip doktor unvanını aldığı için aynı yıl içinde bakanlığın hukuk

⁴⁰ ADAP, R. 78488.

⁴¹Ferdinand Schöningh, **Biographisches Handbuchdes Deutschen Auswartigen Dienstes 1871-1945**, Wien-Zürich, 2008, s. 498-499.

bürosunda görev yapmıştır. Keller, 18 Ağustos 1901'de ilk yurt dışı görevini Kahire Konsoloslukunda memur olarak sürdürmüş ve daha sonra yetkili vize konsolosluk biriminde çalışmıştır.⁴²

Yurt dışında görev yaparken eşine yazdığı mektuplarda ülkesinin çıkarlarını korumak için yoğun bir çalışma temposu içine girdiğini yazmış ve bu yoğunluk yüzünden çocuklarıyla eşine yeterince zaman ayıramadığından dolayı dert yanmıştır. Dışişleri bünyesinde çok yoğun bir çalışma içine girmiş ve kendisine verilen görevleri eksiksiz şekilde yapmaya çalışmıştır. Hukuk doktoru olan Keller, bir yanda da hukuk alanında kendini geliştirerek profesör olmak için hukuk sınavlarına hazırlanmıştır. Almanya'nın en sancılı dönemleri olan 1921 yılında Batı ve Güney Avrupa bölgelerinin delege başkanlığını yapmıştır.⁴³

Weimar Cumhuriyeti kurulduktan sonra, ilk olarak Şubat 1924-1928 yılları arasında Bürüksel Büyükelçisi olarak çalışmıştır. Daha sonra ise 1928-1932 yılları arasında büyükelçi olarak Arjantin'in Başkenti Buenos Aires'te görev yapmıştır. Keller, bu zaman zarfında hukuk sınavlarında başarılı olarak 1932 yılında hukuk profesörü unvanını kazanmıştır.⁴⁴

Çeşitli hizmetlerden sonra Rosenberg'ten boşalan Ankara Büyükelçiliğine 19 Şubat 1935'de Friedrich von Keller atanmış ve güven mektubunu Cumhurbaşkanı Atatürk'e 28 Ekim 1935'de sunmuştur. 10 Kasım 1938'de Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk'ün vefatı dolayısıyla Büyükelçi sıfatıyla cenaze merasimlerinde bulunmuştur. Atatürk döneminin son Alman Büyükelçisi olan Keller, 65 yaşına geldiği için yaş haddinden dolayı 21 Kasım 1938'de emekliye ayrılmıştır.⁴⁵

Keller, emekliye ayrıldıktan sonra doğum yeri olan Tutzing'e taşınmıştır. Emeklilik yıllarında hayat deneyimlerini paylaşmak için çeşitli konferanslara ve panellere katılan Keller, aynı zamanda da bilgi ve tecrübelerini dışişleri bakanlığındaki genç memur adaylarıyla paylaşarak gayri resmi olarak çalışma hayatına devam etmiştir. Artık iyice yaşlanan Keller solunum yetmezliğinden dolayı 8 Mayıs 1960'da 87 yaşında, Tutzing'de vefat etmiştir.⁴⁶

⁴² ADAP, von Keller, N. 253, A. 007139.

⁴³ Schöningh, **Biographisches Handbuchdes Deutschen Auswartigen Dienstes**, s. 499.

⁴⁴ ADAP, von Keller, N. 253, A. 007139.

⁴⁵ ADAP, von Keller, N.253, A. 007139.

⁴⁶ Schöningh, **Biographisches Handbuchdes Deutschen Auswartigen Dienstes**, s. 499-500.

Keller'in Türkiye'ye Gelişi ve Büyükelçiliği

Friedrich von Keller, Arjantin Büyükelçiliğinden sonra Türkiye Büyükelçiliği görevine 19 Şubat 1935'de atanmıştır. Hitler'in iktidara gelmesinden sonra önemli görevlerde bulunmayan Keller'in, Türkiye gibi ekonomik, sosyal, kültürel, askeri ve politik olarak önemli olan bir göreve getirilmesine Ankara elçiliğindeki görevli Kroll, bir anlam verememiştir. Çünkü Kroll, Türkiye'nin artık Almanya'dan uzaklaştığını ve Almanya'ya karşı politika izlemeye başladığını ifade etmiştir. Bu denli hassas ve önemli bir göreve Keller gibi aktif olmayan ve yaşça da emekliliğine yaklaşmış bir diplomatın atanmasını çok büyük bir hata olarak belirtmiştir. Kroll, Rosenberg'ten sonra, dışişlerine yazdığı raporlarında ilişkileri tekrar canlı tutabilecek ve Türkiye'yi yeniden Almanya'ya yakınlaştıracak bir diplomatın gönderilmesi konusunda raporlar yollamasına rağmen, Hitler'in bunun tam tersini uyguladığını ve bununla Türk-Alman ilişkilerine büyük zarar verdiğini yazmıştır.⁴⁷

Atatürk döneminin son Alman Büyükelçisi Keller, güven mektubunu bile tam sekiz ay sonra, Cumhurbaşkanına 28 Ekim 1935'de sunabilmiştir. Buradaki amaç ise Hitler'in Türkiye ile ilişkileri ağırdan almasıdır. Buradan da anlaşılacağı üzere Hitler, politik olarak Türkiye'yi önemsememekte ve ilişkileri memur düzeyindeki elçilik yetkilileriyle sürdürterek Türkiye'ye verdiği önemi gözler önüne sermiştir. Bu durum ise Türk Hükümeti'nin gözünden kaçmamış ve Almanya'ya karşı izlenecek politikada yeni önlemler alınması için girişimlerde bulunmuştur.

Keller'de ilk önce İstanbul'a gelmiş ve kısa süre sonra Ankara'ya gelmiş ve sekiz ay gecikmeli olarak Türkiye'deki elçilik görevine fiilen başlamıştır. Güven mektubunu Cumhurbaşkanına sunduktan sonra, yaptığı konuşmasına Türk-Alman ilişkilerini en iyi şekilde yürüteceğini ve Türkiye'ye gereken her türlü yardımla desteği sunacağını ifade etmiştir. Türkiye'de yaklaşık iki yıla yakın görev yapan Keller, raporlarında Türkiye ve Türk insanı hakkında çeşitli bilgiler sunmuştur. Keller özellikle Türk insanının çok sıcakkanlı olduğunu ve misafirperver olduklarını, aynı zamanda da çok duygusal bir millet olduklarını eşine yazdığı mektuplarda görmekteyiz. İstanbul'dan Ankara'ya yaptığı yolculuk esnasında bir köylünün kendisine yediği şeylerden ikram ettiğini ve buna çok şaşırdığını yine eşine yazdığı mektupta ifade etmiştir.⁴⁸

⁴⁷ ADAP, von Keller, N. 253, A. 007139.

⁴⁸ ADAP, von Keller, N. 253, G. 007145.

Keller 16 Haziran 1936'da Almanya Dışişleri Bakanlığına yolladığı raporunda, Türkiye'nin gelişmişlik düzeyi hakkında bilgiler sunmuştur. Keller de, diğer iki büyükelçi gibi İstanbul Ankara yolculuğu sırasında gördüklerini yazmıştır. Yolculuk esnasında Anadolu'nun bozkır olduğunun ve gelişmeye ihtiyaç duyduğunu yazmıştır. Ankara'nın bir başkent olma yolunda çok hızlı adımlar attığını belirtmektedir. Keller Ankara için sarf edilen daha önceki olumsuz düşüncelere oranla daha olumlu yaklaşımlarda bulunmuştur. Bu gelişmelerin temelinde Almanya'nın etkin rol oynamasından dolayı bir Alman olarak mutluluk duyduğunu rapor etmiştir.⁴⁹

Keller'in göreve geldiği zamanlar Türk dış politikası Almanya'ya karşı önemli bir konumdaydı. Çünkü Türkiye artık eskisi gibi dış politika da Almanya yanlısı olmaktan çok Sovyet Rusya ve İngiltere'ye yakınlaşmaya başlamıştır. Bunu da Türkiye'nin Sovyet Rusya ve İngiltere ile olan yoğun ilişkilerinde anlayabiliriz. Boğazlar konusunda Almanya, Türkiye'ye çok olumsuz baskılar yapmış ve Almanya'nın yayılmacı politika düşüncesi içinde olması Türk Hükümeti için endişe uyandırmıştır. Ayrıca Türk Hükümeti Almanya ile ilişkilerinde Dışişleri Bakanı Aras'ın yerine daha alt konumdaki memurlarla ilişkileri yürütmeye çalışmıştır. Aras'ın işlerini daha çok Numan Menemencioğlu yürütmüştür. Buda Hitler'in Türkiye'ye karşı uyguladığı politikaya karşılık Almanya'ya gösterilen tepki olarak algılanmıştır.

Keller, her raporunda Türkiye'nin durumu hakkında detaylıca bilgiler sunmuştur. Görevi süresinde gördüğü en ufak durumları detaylarına kadar rapor etmiştir. İstanbul'daki Alman konsolosluğuna yaptığı ziyaret sırasında İstanbul'u tanıma imkânı bulan Keller, İstanbul'un büyüleyici bir şehir olduğunu özellikle de stratejik öneme sahip olan boğaz için Türkiye'nin değerine değer kattığını ifade etmiştir. İstanbul'un tarihsel kültürel önemine değinen Keller, Ankara ile İstanbul'u kıyaslama yoluna girmemiştir. Keller, Ankara'nın başkent yapılmasının güvenlik açısından önemli olduğunu savunmuş ve Ankara'ya ulaşımın zor olduğu için alınan kararın mantıklı olduğunu belirtmiştir. Yapmış olduğu tarihsel araştırmalarda Osmanlı'nın Anadolu'ya kayıtsız kaldığını ve ağırlık olarak İstanbul'a yatırım yaptığını yazan Keller, Mustafa Kemal ve arkadaşlarının ise daha çok Anadolu'ya yatırım yaptığını ifade etmiştir.⁵⁰

Büyükelçi Keller, Cumhurbaşkanı Atatürk için, samimi bir insan olduğunu fakat iki ülke arasında yaşanan gerginliklerden çok etkilenen bir yapısı olduğu için kendisine

⁴⁹ ADAP, von Keller, N. 253, G. 007143.

⁵⁰ ADAP, von Keller, N. 253, G. 007141.

soğuk davrandığını ve Atatürk ile fazla görüşme imkânı bulamadığı için üzgün olduğunu yazmıştır. Başvekil İsmet İnönü'nün ise kendisine daha yakın olduğunu ve kendisiyle Almanca konuştuğu için mutluluk duyduğunu belirtmiştir. Keller, Dışişleri Bakanı Aras'ı fazla tanıma fırsatı bulamadığı için hakkında çok fazla bir şey diyemese de, Aras'ın işini bir kuyumcu hassasiyetiyle yaptığını ve soğukkanlı bir yapıya sahip olduğunu rapor etmiştir.⁵¹

Büyükelçi sosyal konulardan ziyade daha çok siyasi konular üzerinde çalışmak durumunda kalmıştır. Diğer iki büyükelçi gibi her konu hakkında fazla rapor yazamamıştır. Buna da Türk-Alman ilişkilerindeki gerginliğin yol açtığı aşıkârdır. Hitler öncesi Almanya ile hem dostane hem de çıkar ilişkileri önem planda olurken, Hitler iktidarıyla samimi dostane ilişkiler yerine, daha çok çıkar ilişkileri temel alınmıştır.

Keller ve Türk Dış Politikası:

Daha öncede belirttiğimiz üzere Keller, Türk dış politikasına dair raporlar yazmıştır. Çünkü Almanya'nın yayılmacı politikası Türkiye'yi rahatsız etmiş ve bu rahatsızlığı gidermek için Keller yoğun çalışma içine girmiştir. Türkiye'nin Almanya'ya karşı bakış açısını kelime kelime ülkesine rapor etmiştir.

Almanya, Versay Antlaşması gereğince askerden arındırılmış Ren Bölgesi'nin statüsünü 7 Mart 1936'dan geçerli olmak üzere tanımadığını ve Alman askerlerinin bölgeye gireceğini ilan etmiştir.⁵² Bunun üzerine yine aynı gün, 7 Martta, Hariciye Vekâleti Genel Sekreteri Numan Menemencioğlu, Almanya'nın Ankara Büyükelçisi Keller ile görüşme yapmıştır. Menemencioğlu, bu görüşmede öncelikle son gelişmelerin Türkiye'yi doğrudan ilgilendirmediğini vurgulayarak, Türkiye'nin yegâne endişe kaynağının dünya barışının tehlikeye düşmesi olduğunu açıklamıştır. Türkiye için mevcut antlaşmaların geçerli kalması önem taşımaktaydı. Keller ise, Almanya'nın son eylemine Türk basınının anlayış göstereceğini söylemiştir. Bunun üzerine Menemencioğlu, basının Almanya'ya karşı bir tutum almayacağını bildirmiştir. Menemencioğlu'nun da açıkladığı gibi, Türk basınının Almanya'ya karşı tavır almamasının ne kadar süreceğinin ise, Sovyetler Birliği ile İngiltere'nin Ankara üzerindeki baskılarının derecesine bağlı olacağını bildirmiştir.⁵³

⁵¹ ADAP, von Keller, N. 253, G. 007145.

⁵² Armaoğlu, XX. yy. Siyasi Tarihi, s. 185.

⁵³ ADAP, von Keller, N. 253, G. 007142.

Almanya'nın Ankara Büyükelçisi Keller 11 Mart 1936'da Alman Dışişleri Bakanlığı'na yazdığı raporda, aynı gün Cenevre'den dönen Aras ile yapılan görüşmeye değinilmiş ve Türkiye, Almanya'nın Ren Bölgesi'ndeki eyleminin barışı tehlikeye düşürmemesini arzu ettiğini bir kez daha vurgulamıştır. Türkiye, mevcut statükonun korunmasını istediğini, ancak statükonun en sonunda değişikliğe uğramasının da kaçınılmaz olduğunu ve ne var ki Türkiye'nin, bu konuda somut bir öneride de bulunamadığını yazmıştır.⁵⁴

Bu ifadelerden de anlaşılacağı üzere, Türkiye Almanya'nın iç politikalarına karışmak ve müdahale etmek istememiş daha çok dünya barışının tehlikeye girmesinden korktuğunu Keller'e belirtmiştir. Türkiye Almanya'nın gelişmesini desteklemede fakat yayılmacı politikasına tamamen karşı olmuştur. Keller'in, 13 Mart 1936 tarihli raporunda, Türkiye'nin Ren sorununda tarafsız kaldığını, arzusunun barışın tehlikeye düşmemesi olduğunu açıklamıştır. Bununla birlikte, Türkiye, Milletler Cemiyeti'nin bu konuda Almanya'yı kınayan kararına katılmaktan geri kalamadığını yazmıştır.⁵⁵

Keller ve Boğazlar Sorunu-Montrö Antlaşması:

"Boğazlar" meselesi Lozan'da, 24 Temmuz 1923'te⁵⁶ imzalanan antlaşma ile kısmen Türkiye lehine çözülmüş fakat kontrolü tamamen Türkiye'ye bırakılmamıştır. Barış Antlaşması'nın 23. Maddesiyle Türkiye'nin güvenliği ile Karadeniz'e kıyıdaş olan devletlerin güvenliğini koruyacak biçimde düzenlenmiştir.⁵⁷

Boğazların uluslararası idaresi 1936 senesine kadar Türkiye için bir tehlike teşkil etmiyordu. Fakat II. Dünya Savaşı arifesinde Avrupa'da siyasi değişiklikler olmaya başlamıştır. Boğazların herhangi bir tecavüze karşı korumasını üzerine alan devletlerden İtalya'nın 3 Ekim 1935'de Habeşistan'a saldırmıştır. Daha sonra ise, Japonya kendiliğinden Milletler Cemiyeti'nden çekilmiştir. Hitler önderliğinde Almanya saldırgan politikalarına devam etmiş ve bundan başka dünya barışının korunması için toplanan konferanslar da bir neticeye varmadan dağılmış, bütün devletler yeniden silahlanmaya başlamışlardı. Siyasi havanın bozulduğunu gören Cumhurbaşkanı Atatürk, Boğazlar meselesini kesin olarak halletmeye karar vermiştir. Türk Hükümeti, Milletler Cemiyeti'ne müracaat ederek Lozan Antlaşması'ndaki Boğazlara ait hükümlerin

⁵⁴ ADAP, von Keller, N. 253, G. 007140.

⁵⁵ ADAP, von Keller, N. 253, G. 007141.

⁵⁶ Soysal, **Türkiye'nin Siyasal Antlaşmaları**, s. 67-247.

⁵⁷ Ayrıca bakınız: Seha L. Meray, **Lozan Barış Konferansı Tutanaklar Belgeler**, İstanbul, 1993, s. 59.

değiştirilmesini istedi. Bunun üzerine İsviçre’de Montreux şehrinde bir konferans toplandı ve 20 Temmuz 1936’da Montreux Boğazlar Sözleşmesi Türkiye, İngiltere, Fransa, Bulgaristan, Romanya, Yugoslavya, Yunanistan, Japonya ve Sovyetler Birliği arasında imzalanmıştır.⁵⁸

Keller, 6 Aralık 1935’de yazdığı raporda; 5 Aralıkta İstanbul’da Başvekil İsmet İnönü, Hariciye Vekili Tevfik Rüştü Aras, Dâhiliye Vekili Şükrü Kaya, bazı yüksek rütbeli Türk subayları ile bir Alman donanma uzmanının katıldığı toplantının askeri açıdan olduğu kadar siyasi açıdan da önem taşıdığına dikkat çekmiştir. Türk Hükümeti, bu vesileyle, gerekli gördüğü zaman, tek taraflı Boğazlara yeniden asker yerleştirip, tahkim etmenin mümkün olup olmadığını sınamak ve tartmak istediğini rapor etmiştir.⁵⁹

Büyükelçinin söz konusu duyurusu, 1935 yılı sonunda Türkiye Hükümeti’nin “*Boğazlar Sorununda*” İngiltere ile ne zaman uzlaşmaya varacağından hala emin olmadığını söylemiştir. Nitekim Keller, söz konusu raporda; İngiltere’nin Ankara Büyükelçisinin kendisine bu görüşmeden haberdar olduğunu iletmiştir. İngiltere’nin rızası olmadan Boğazların statusünde bir değişiklik olmayacağını ve İngiltere’nin bu değişikliği ilke olarak reddettiğini yazmıştır.⁶⁰

Ayrıca İtalya 3 Ekim 1935’te Habeşistan’ı işgal etmiştir.⁶¹ Türkiye bu olayı İtalya’nın Akdeniz’deki yayılmacı hedefinin başlangıcı saymıştır. Akdeniz’e sınırı olan iki devletin ortak çıkarlarının zedelenmemesi için Türkiye bu işgali kabul etmemiş ve sorunu diyalogla çözmeye çalışmıştır. Almanya’nın da İtalya’yı destekler tarzda söylemleri Türkiye’nin İngiltere ile yakınlaşmasını kaçınılmaz kılmıştır.

Alman Dışişleri Bakanlığı’nda görevli Dieckhoff ise, 21 Haziran 1936’da Keller’e bu konu üzerine bir rapor yollamıştır. Raporda, Almanya Türkiye’nin Boğazlar konusundaki taleplerini takdir ettiğini ve Türkiye’nin tarafsız kaldığı bir savaş durumunda Almanya açısından sorunun sadece akademik düzeyde kalacağını bildirmiştir. Almanya’nın Boğazlar sorununa kayıtsız kaldığı gibi bir izlenim ortaya koyan Dieckhoff, ancak ardından Alman kamuoyunda Montrö Konferansı’nın hiç de hoşnut edici bir etki yaratmadığını belirtmiştir. Dieckhoff, asıl can alıcı noktaya değinerek Almanya’nın konferans sonunda oluşacak antlaşmayı tanımayacağını ve oluşumuna katılmadığı konferans hakkındaki düşüncelerini daha sonra açıklayacağını özellikle vurgulamıştır.

⁵⁸ Meray, **Lozan Barış Konferansı Tutanaklar Belgeler**, s. 73.

⁵⁹ ADAP, von Keller, N. 253, G. 007141.

⁶⁰ ADAP, von Keller, N. 253, G. 007142.

⁶¹ Armaoğlu, **XX. yy. Siyasi Tarihi**, s. 341.

Keller'den de, Türk Hükümeti'ne bu tutumu gayet uygun bir üslupla anlatılması istenilmiştir.⁶²

Raporda dikkat çeken nokta ise Almanya'nın imza yetkisi olmasa da Boğazlar konusunda kendi çıkarları için taleplerde olabileceğinin sinyallerini vermiştir. Türkiye'nin bu konuda en büyük destekçisi gibi görünen Almanya bazı taleplerden de bulunmaktan geri durmamıştır.

Keller, Montrö Konferansı'nın toplanmasından iki gün sonra, 24 Haziran 1936'da Alman Dışişleri Bakanlığı'na yolladığı raporda, bir durum değerlendirmesi yapmıştır. Keller raporunda, Ankara'da yaygın iyimser görüşlere bakılırsa, Türkiye'nin talepleri ve istekleri doğrultusunda Montrö'de kısa zamanda bir antlaşma imzalanmasının büyük olasılık olduğu izlenimini bildirmiştir. Oysa Keller'e göre, durum farklıydı; ortada ciddi güçlükler ve sorunlar vardı. Öncelikle İtalya konferansa katılmıyor ve Türkiye'nin taleplerine kesinlikle karşı çıkıyordu. Diğer yandan, İngiltere ile Sovyetler Birliği arasında çatışma vardı. Kellere göre, bu çatışmada Boğazların güvenliği açısından Türkiye'nin politikası hiçbir devlete tam yanaşmamak ve ikisinin ortasında bulunmaktı. İngiltere ile Sovyetler Birliği arasındaki çatışma Türkiye açısından üzüntü verici olarak kabul ediliyordu. Ankara, iki ülke arasında bir uzlaşmaya varılmasını istiyordu. Keller, İngiltere'nin Türkiye'yi İngiliz önerileri ile Sovyet önerileri arasında bir seçime zorlayabileceğine işaret ediyordu. Ayrıca, Türk ve Sovyet önerilerinin birbirinden uzakmış gibi durduğunun altını çizmiştir.⁶³ Bu ifadelerden de anlaşılacağı üzere Türkiye'nin işinin çok zor olduğunu hem İngiltere'yi hem de Rusya'yı ikna etmesi gerektiğini görmekteyiz.

Keller, iki hafta sonra bu görüşünü destekler biçimde, Türk basınının Montrö görüşmelerinden ve Sovyet basınının da Türkiye'nin konferansta aldığı tutumdan şikâyetçi olduğunu haber vermiştir. Diğer yandan Keller raporunda, Türkiye ile Sovyetler Birliği arasında bu konuda halen gizli görüşmeler sürdüğünü ifade etmiştir. Buna göre iki tarafın da katılmadığı bir savaşta Sovyetler Birliği, Boğazların kapatılmasını talep edebilecek, ancak bu talebin yerine getirilmesi Türkiye'nin isteğine bağlı olacaktır. Sovyetler Birliği'nin katıldığı bir savaşta ise, Türkiye Boğazları kapatacaktı. Türkiye'nin katıldığı bir savaşta da, Sovyetler Birliği Türkiye'ye askeri yardımda bulunacağını rapor etmiştir. İki ülke arasında Boğazlar üzerinden çıkarlar ön planda tutulacak şekilde bir

⁶² ADAP, von Keller, N. 253, G. 007144, s. 1.

⁶³ Koçak, **Türk-Alman İlişkileri**, s. 114.

görüşme yapılmış ve bu olay hem İngiltere'nin hem de Almanya'nın tepkisine neden olmuştur.⁶⁴

Montrö Konferansı'nın toplanması öncesinde ve konferans sırasında soğuk tutumunu açıkça sergilemekten çekinmeyen Almanya, Montrö Antlaşmasının imzalanmasından hemen sonra, antlaşmaya ilişkin olumsuz tutumunu ortaya koymuştur.⁶⁵

Montrö Boğazlar Antlaşması'nın imzalanmasından iki gün sonra, 22 Temmuz 1936'da, Almanya'nın antlaşmaya karşı alması gereken tutumu değerlendiren Neurath; Almanya'nın antlaşmaya karşı resmi protestoda bulunmasının ya da çekince koymasının uygun bir davranış olmayacağını savunmuş; fakat aynı zamanda antlaşmanın Almanya tarafından dostça görülmediği ve değerlendirilmediği de her fırsatta Türkiye'ye yansıtmıştır.⁶⁶

Almanya'nın mutsuzluğunu göz önünde bulunduran Türk Hükümeti, Tevfik Rüştü Aras ve Şükrü Saraçoğlu, Keller ile Montrö Antlaşması'nın imzalanmasından çok kısa bir süre sonra konuya ilişkin bir görüşme yapmışlardır. Görüşme sırasında Aras, Türkiye'nin hiçbir zaman Almanya'ya karşı bir grubun içinde yer almayacağını açıklamıştır. Keller ise bu ifadeye karşılık İngiltere'nin Montrö'de İtalya'nın çıkardığı güçlüklerle karşı Türkiye'ye yardımcı olacağını açıklamış ve Türk-İngiliz ilişkilerinin bu sırada çok olumlu görüldüğünü ifade etmiştir.⁶⁷

Keller, Türkiye'nin Montrö Antlaşması'ndaki başarısını tamamen İngiltere'ye borçlu olduğunu; Türk basınında ise, bir süre öncesine dek devam eden İngiliz aleyhtarı yazı ve görüşlerin tamamen ortadan kalktığını ve yerini Türk-İngiliz dostluğuna bıraktığını belirtmiştir. Bu sırada Türk dış politikasındaki yeni gelişmelere işaret eden Keller, Türkiye, İtalya'nın Habeşistan'ı işgali ve ilhakı karşısında Milletler Cemiyeti'nce alınan önlemlere olumlu oy kullandığını ve bu önlemleri desteklediğini, ancak Almanya'ya karşı bir Türk-Fransız Paketi imzalanması için Türkiye'nin bir girişiminin olmadığını ifade etmiştir. Keller göre, Atatürk ve İnönü'nün bundan sonra Türk dış politikasında bir rota değişikliği yaparak, artık Türkiye'nin bir Avrupa gücü olarak kendisini ortaya koyması için çaba harcayacaklarını raporunda açıklamıştır.⁶⁸

⁶⁴ ADAP, von Keller, N. 253, G. 007144, s.1.

⁶⁵ Kamuran Gürün, *Savaşın Dünya ve Türkiye*, Ankara, 2000, s. 281.

⁶⁶ ADAP, von Keller, N. 253, G. 007144, s.2.

⁶⁷ Gürün, *Savaşın Dünya ve Türkiye*, s. 286-288.

⁶⁸ ADAP, von Keller, N. 253, G. 007144, s.3.

Keller, Alman Dışışleri Bakanlığı'nın ısrarlı talebi üzerine 27 Ağustos 1936'da Aras ile görüşme yapmıştır. Alman Hükümeti'nin konuya ilişkin görüşlerini bu vesile ile Aras'a aktarmıştır. Aras, Türkiye antlaşmanın uygulanmasını tek taraflı bir açıklamayla duyuracağını, hatta TBMM'de de hükümetin açıklamada bulunacağını bildirerek; Türkiye'nin Almanya'ya, Amerika Birleşik Devletleri'ne ve Polonya'ya tanıdığından daha az hak tanımayacağına ilişkin güvence vermiştir. Keller'in sorunu bütün açıklığıyla ortaya koyması üzerine, Aras ortaya konulan bütün sorunları kapsamlı biçimde incelemek istediğini bildirmiştir. Ayrıca Aras, halen çeşitli ziyaretleri nedeniyle programının çok dolu olduğunu, bu konuların ancak Kasım ayı başlarında gündeme alabileceğini belirtmiştir. Aras, bu tür görüşmelerden kamuoyuna bilgi verilmemesini de rica etmiştir.⁶⁹

Almanya, Boğazlar konusunda Türkiye'yi imza yetkisi olmamasına rağmen İtalya'ya oranla daha çok uğraştırmıştır. Raporlar incelendiğinde Almanya, diğer imza gücü olmayan Polonya ve Amerika gibi devletlerden daha çok haklar talep etmiştir. Almanya'nın bu tutumu ise Türkiye'nin dostane bakış açısına gölge düşürmüştür.

⁶⁹ ADAP, von Keller, N. 253, G. 007144, s.4.

SONUÇ

Türk-Alman ilişkileri 1924-1933 yılları arasında olumlu şekilde seyretmiştir. Cumhuriyet Ankara'sının ilk Alman Büyükelçi Rudolf Nadolny ile ilişkiler yeniden başlamıştır. Bu ilişkiler, 1933'den sonra giderek Almanya aleyhine bozulmuştur. Nasyonal Sosyalist Partisi'nin Almanya'da hükümet olması, Türk-Alman ilişkilerinde değişim ortaya koyacaktır. Hitler Almanya'sı da hayat alanı teorisi ile Kayzer II. Wilhelm gibi dünyayı ele geçirme politikası benimsiyordu. Hitler Dolayısıyla Türkiye'yi göz ardı edemezdi. Ham madde kaynakları zengin, stratejik öneme haiz, sağlık ve askeri potansiyeli olan Türkiye'yi ele geçirebilmek ve kendi yanlarına çekebilmek için her yolu denemiştir. Almanya, Türkiye'nin %50'lere varan ekonomik bağımlılığına güveniyordu dolayısıyla Türkiye'nin I. Dünya Savaşı öncesi gibi siyasi ve askeri açıdan kendisinden ayrı bir yol izleyemeyeceğini planlamaktaydı

Ankara'nın ikinci Alman Büyükelçisi Frederich von Rosenberg, görev yaptığı bir buçuk yıllık zamanda pek aktif işler yapamamıştır. Çünkü Rosenberg emeklilik çağı diyebileceğimiz bir dönemde Türkiye'ye gelmiş ve tam faaliyetlerine başlarken yaş haddinden dolayı emekliye ayrılmıştır. Atatürk döneminin son Alman Büyükelçisi Freidrich von Keller, Türkiye'de iki buçuk yıla yakın görev yapmıştır. Keller'de emeklilik çağı olabilecek bir dönemde elçilik görevinde bulunmuştur. Keller Türk-Alman ilişkilerinin en gergin olduğu bir dönemde görevini yapmaya çalışmış fakat istenilen düzeyde Türk-Alman ilişkilerine olumlu katkıda bulunamamıştır.

Sonuç olarak Türkiye, Almanya'nın yayılmacı siyasetinden ve dünya barışını tehdit etmesinden fazlasıyla rahatsızdı. Savaşın yaklaştığı 1938-1939 yılları arasında Türkiye tavrını ortaya koymuş ve artık Almanya'dan uzaklaşarak denge politikası açısından İngiltere'ye yakınlaşmıştır. Almanya 1933-1938 yıllarında Türkiye'yi önemli görse de aslında hep ikinci planda tutmuştur. Bunun da en güzel örneklerini emekliliği gelmiş iki elçiyi ülkemize tayin ederek göstermiştir. İki ülke arasındaki ilişkileri memurlar düzeyinde yürütmek istemiştir. Nazi Almanya'sı, Osmanlı Devleti döneminde yoğun olarak kurulan Türk Alman ilişkilerine darbe vurmuştur.

KAYNAKÇA

Arşivler

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)

Akten zur Deutschen Auswartigen Amt Berlin, (Almanya Dışışleri Bakanlığı Arşivi)

Sürelı Yayınlar

Hakimiyet-i Milliye

Vakit

Araştırma Eserler

ARMAOğLU, Fahir, **XX. yy. Siyasi Tarihi** (1789-1960),Sevinç Matbaası, Ankara, 1973.

BECKER, Winfried, **Fredericvon Rosenberg Korrespondenzenund Aktendes Deutschen Diplomaten und Aussenministers 1913-1937**, Müchen, Oldernburg 2011.

BENHÜR, Çağatay, **Stalin Dönemi Türk-Rus İlişkileri (1924-1953)**, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, Konya, 2008.

DAğLI, Erkan, **Atatürk Dönemi Alman Büyükelçileri (1923-1938)**, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2013.

ERKİN, C. Feridun, **Dışışlerinde 34 Yıl Anılar-Yorumlar**, II, TTK. Yayınları, Ankara, 1890.

HİRSCH, E Ernst, **Anılarım Kayzer Dönemi Weimar Cumhuriyeti Atatürk Dönemi**, Çev. Fatma Suphi, Tübitak Yayınları, Ankara, 2008.

GLASNECK, Johannes, **Türkiye’de Faşist Alman Propagandası**, çev. Arif Gelen, Onur Yayınları, İstanbul, 1978.

GÜRÜN, Kamuran, **Savaşın Dünya ve Türkiye**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2000.

KOÇAK, Cemil, **Türk-Alman İlişkileri (1923-1939)**, TTK. Yayınları, Ankara, 1991.

KÖYMEN, Mehmet Altay, **Selçuklu Devri Türk Tarihi**, TTK. Yayınları, Ankara, 2004.

MARCOWİTZ, Reiner, **Die Weimar Republik 1929-1933**, Berlin, 2010.

MERAY, L. Seha, **Lozan Barış Konferansı Tutanaklar Belgeler**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1993.

NADOLNY, Rudolf, **MeinBeitrag, Limes Verlag**, Wiesbaden, 1955.

NEUMARK, Fritzt, **Boğaziçine Sığınanlar 1933-1953**, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Çev. Şefik Alp Bahadır, İstanbul, 1982.

SCHÖNINGH, Ferdinand, **Biographisches Handbuchdes Deutschen Auswartigen Dienstes 1871-1945**, Wien-Zürich, 2008.

STEVEN, Runciman, **Haçlı Seferleri Tarihi**, Çev. Fikret İşıltan, I, TTK. Yayınları, Ankara, 1998.

SOYSAL, İsmail, **Türkiye'nin Siyasal Antlaşmaları**, I, TTK Yayınları, Ankara, 2000.

US, Asım, **Asım Us'un Hatıra Notları 1930-1950**, Kitapevi Yayınları, Ankara. 1996.

UZUNÇARŞILI, Hakkı İbrahim, **Osmanlı Tarihi**, I, TTK. Yayınları, Ankara, 1988.

YILMAZ, Veli, **I. Dünya Harbi'nde Türk Alman İttifakı ve Heyetleri**, Kastaş Yayınları, İstanbul, 1993.